

СРПСКА ЕНЦИКЛОПЕДИЈА КАО ТРИЈУМФ СРПСКЕ НАУЧНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ

Српска енциклопедија је добро организован караван који се упутио зацртаном трасом и стреми свом коначном циљу. Пут је далек, терет прилично велик и драгоцен, а успутне опасности изразите и честе. Циљ је веома пажљиво одабран, траса оцртана крајње одмерено и промишљено, караван сачињен од учесника који тај подухват могу да изнесу, па је напредак у овим пословима и данима више него очигледан. Крећемо се предвиђеним путем, застајемо на одмориштима где се сакупља нова снага и показују постигнути резултати, а кад пристигнемо на коначан циљ, биће потпуно јасно шта је све учињено и какве су огромне користи од овога што сада радимо. На свом путу, међутим, караван не би могао да истраје и да обави све задатке да не постоји много људи добре воље који са својих места и упоришта показују колико је и њима стало до овог каравана и до користи које ће он омогућити. Тиме се чини да муке на овом путу буду подношљивије, а радост због успеха већа.

Идеју о формирању српског енциклопедистичког каравана изнела је Матица српска још 1990. године, свесрдно је прихватила Српска академија наука и уметности, па су две установе заједно радиле на утемељењу овог пројекта чак и у временима, током 90-их, када је или пристизала веома мала финансијска подршка или је уопште није било. У таквим условима, када српска енциклопедистика никако није успевала да обезбеди изразитију не само финансијску него ни политичку подршку, протекло је много времена док се није направио први озбиљнији помак. Тако је тек у децембру 2005. године Скупштина Републике Србије донела Закон о Српској енциклопедији, чиме је дат знак за полазак овог великог каравана.

Идеју о националној енциклопедији општег типа формулисала је српска научна заједница окупљена око две, у научном смислу најизразитије установе које Срби имају: око Матице српске и Српске академије наука и уметности, а њима се, по слову Закона, придружио и Завод за уџбенике као извршни издавач и драгоцен логистичка подршка овог пројекта. Ове три установе су саввим довољне за неопходну и ефикасну организациону мрежу

која омогућује настанак *Српске енциклопедије*. Ипак, због своје сложености, овај подухват не може да се изведе без шире друштвене, а нарочито државне подршке: неопходна је, дакле, јасна политичка воља и стратешка процена да је за опстанак српског народа у овом модерном и постмодерном добу неопходно знање, и то оно знање утемељено у врхунским достигнућима науке, а изложено у облику сажетог и језгровитог енциклопедистичког излагања. Зато *Српска енциклопедија* није тек једна од књига међу књигама него је то књига над књигама, а она нам помаже да развијемо неопходне облике језичке, националне, историјске, политичке и духовне самосвести.

О напредовању на пројекту *Српске енциклопедије* и изради другог тома бринуо је, пре свега, Уређивачки одбор сачињен од 24 члана (њих су делегирали САНУ и Матица српска), затим 99 чланова стручних редакција, као и велики тим од 527 писаца текстова и разних других сарадника који су доприносили да се квалитет дела бар за нијансу побољша. Други том *Српске енциклопедије* обухвата цело слово В, а у њему је мноштво веома разноврсних одредница (њих укупно 2186) изложених на близу 1000 (тачније, 978) страница енциклопедијског формата. Овај том започиње кратким описом трећег слова ћирилице, тј. слова В, а завршава се биографском одредницом о Францу Вшетечки, грађевинском инжењеру и индустријалцу, који се из родне Чешке преселио у Србију 1853. и ту је наредних деценија оставио видљиве трагове своје активности.

Стара је поука да је енциклопедија врста књиге која се не чита од прве до последње странице него се читају само оне одреднице које човека тог тренутка интересују. Усуђујем се, међутим, да изнесем тврдњу како се *Српска енциклопедија* може са задовољством читати *in continuo*, текст за текстом, онако како се они нижу од почетка па до краја. Може се читати попут какве збирке песама или приповедака, имајући на уму да је свака одредница у довољној мери заокружена у самој себи, те да није неопходно успостављати линије континуитета између више текстова који следе један за другим. Подразумева се, дакако, и могућност прескакања оних одредница који нас у том низању могу мање занимати. С обзиром на занимљивост и детаљност у изради одредница *Српске енциклопедије*, таквим континуираним, линеарним читањем може се добити несумњиво интелектуално задовољство засновано, пре свега, на високој информативности, убедљивости и заокружености појединачних текстова. Баш као што су то поје-

диначне песме или приповетке унутар ваљаних збирки текстова тога жанра.

Још је кориснији и ефектнији начин читања који би, осим простог линеарног низања, укључивао и читање по принципу груписања текстова по начелима који се у лексикологији називају лексикографска гнезда. Таквим поступком читалац би могао пажљивим прегледом целине рукописа другог тома *Српске енциклопедије* да утврди читав низ ланчано повезаних одредница које објашњавају сродне феномене и групишу се око одређених значењских гнезда. Такве су, примера ради, оне одреднице које описују разне аспекте Војске: ту је описана основна структура и њене функције, укључујући и елементе неког ранијег, историјски потврђеног војног система у којем су и Срби учествовали (одреднице: Војска Србије; Војник; Војна крајина; Војни комунити); ту су одреднице о школском систему у војсци (Војна академија; Војне школе); ту је и опис војно-правне регулативе (Војнички закон), привредни чиниоци (Војна индустрија) и медицински систем (одреднице: Војни санитет; Војне болнице; Војна стоматологија; Војновоздухопловна медицина; Војномедицинска академија); објашњена је војна наука и техника са одговарајућим институтима (одреднице: Војна наука, доктрина и литература; Војногеографски институт; Војноисторијски институт; Војнотехнички завод; Војнотехнички институт; Војни музеј); указано је на коришћење уметничких, медијских и документационих техника у војсци (одреднице: Војни оркестри; Војничке песме; Војничка позоришта; Војна кинематографија; Војна штампа) итд. Због великог броја оваквих одредница могло би се рећи да је српска Војска у многим својим појавним облицима чак главни јунак другог тома *Српске енциклопедије*.

Истина, има и других феномена који окупљају читав низ одредница и стварају права енциклопедијска гнезда. Тако је, примера ради, доста тога објашњено о систему веровања и религијских представа (одреднице: Вера претхришћанског доба; Васкрсење Христово; Велики петак; Ваведење Пресвете Богородице; Видовдан; Васељенска патријаршија, Васељенски сабори; Ваљевска епархија; Врањска епархија; Вршачка епархија; Верске заједнице); описан је читав круг релевантних манастира (Ватопед; Ваведење; Велика Ремета; Витовница; Војловица; Врдник), затим низ појмова из политичке сфере и државног уређења (одреднице: Влада; Врховни суд; Велики жупан; Велики кнез; Војвода; Властела; Властелинство; Властеличићи; Вазална држава; Вардарска бановина; Врбаска бановина; Великокикиндски диштрикт;

Великокиндски програм), одреднице о школству, васпитању и образовању (Васпитање; Васпитно-образовни систем; Велика школа; Веронаука; Верске школе; Високе школе; Високе војне школе; Више школе; Више педагошке школе; Војна академија) итд. Врло су важне сложене, схематске одреднице сачињене од више прилога из различитих струка: таква је одредница Војводина, а у њој су описани сви аспекти наше покрајине, од географских чињеница, преко историје, па до система културних институција који својим деловањем доприносе укупном богатству наше републике; схематски су обрађени и сложени појмови какви су, на пример, Време, Вода и сл.

Ни други, не тако обухватни низови одредница нису ништа мање занимљиви: рецимо, низ археолошких појмова (Ватин; Ватинска култура; Винча; Винча – Бело брдо; Винчанска култура; Вучедолска култура; Виминацијум); ту су такође историјски појмови и догађаји (Властимировићи као владарска породица; затим Вукановићи; Војиновићи; Велики Бечки рат; Велика сеоба Срба; Велбуждска битка; Велеиздајнички процеси; Версајски мировни уговор; Венсов план; Венс-Овенов план); обрађене су и неке регионалне целине (Влашка; Васојевићи); затим веома важна, схематски обрађена сфера међународних или међудржавних односа (Ватиканско-српски односи; Венецијанско-српски односи; Византијско-српски односи); чести су и архитектонски и уметнички појмови (Вајат; Варошка кућа; Владичански двор; Вртна архитектура; Владарска иконографија; Владарски трон; Владичански трон); ту су и језички и књижевнотеоријски појмови (одреднице: Варијантност језика; Вишејезичност; Вокатив; Временска реченица; Врсте речи; Версификација); етнолошки појмови (Вампир; Вештице; Вила; Вукодлак; Ватра; Вода; Воденице; Ветрови; Ветрењаче; Врачање; Вашари; Венчање; Веридба; Вертеп и Вертепске песме); одреднице о ваздухопловству (Ваздухопловство; Ваздушни саобраћај; Ваздухопловна индустрија; Ваздухопловни музеј); читав низ медицинских појава (Вакцинација; Вантелесна оплодња; Велике богиње; Венерологија; Ветеринарска медицина; Ветеринарски специјалистички институти; Вирусне инфекције); потом пољопривредни појмови (Вино; Винова лоза; Виноградарство; Воћарство; Вуна); математичке и физичке одреднице (Вероватноћа; Винча – институт за нуклеарне науке); одреднице из области економије (Валутно питање, Ваљаоница бакра Севојно; Вино Жупа; Витал; Војвођанска банка); биљни и животињски свет (Врба; Веверица; Врабац; Врана; Вук); ту су разни географски појмови: градови, села,

планине, реке (Ваљево; Велика Хоча; Вишеград; Врање; Врбас, град; Врњачка Бања; Вршац; Вуковар; Вучитрн; Велебит; Венчац; Велика Морава; Врбас, река); природни феномени (Водопади; Врела); неки аспекти урбаног живота (Ватрогаство), спорта (Ватерполо), медијске чињенице (Вечерње новости; Време); културне установе (Вуков и Доситејев музеј; Вуков сабор; Вукова задужбина; Вукова награда; Вукови певачи) итд. Кад се има на уму множина оваквих одредница и њихова значењска и системска повезаност, онда постаје јасно да се и засебан том *Српске енциклопедије* може читати као изузетно занимљив низ текстова о веома разноврсним темама и са великом информативношћу садржине.

Свему реченом би свакако требало додати и низ персоналних одредница, тј. људи из најразличитијих области делатности. Да поменемо само неке од оних који су окончали своје животно дело: ту су владари и племићи (Вукан; Владислав; Вукашин Мрњавчевић; Вук Бранковић; Вук Гргуревић; Вук Лазаревић); црквени јерарси и духовници (свети Василије Острошки; патријарх Варнава Росић; митрополит београдско-карловачки Викентије Јовановић и митрополит карловачки Викентије Јовановић Видак; патријарх Викентије Проданов, епископ Висарион Павловић), књижевници (Драгиша Васић, Гаврил Стефановић Венцловић; Милован Видаковић Јанко Веселиновић; Станислав Винавер; Филип Вишњић; Иво Војновић; Јоаким Вујић; Александар Вучо и др.), језикословци (Јован Вуковић; Андре Вајан), филозофи (Алимпције Васиљевић; Михаило Вујић), археолози (Михаило Валтровић, Милоје М. Васић), историчари (Милан Васић; Павле Васић; Лујо Војновић), уметници (Владимир Величковић; Лазар Вујаклија; Бета Вукановић; Риста Вукановић), музичари и музиколози (Михаило Вукдраговић; Војислав Вучковић), позоришни и филмски ствараоци (Здравко Велимировић; Павле Вуисић), научници (Божидар Вујановић; Миомир Вукобратовић), привредници (Ћорђе Вајферт, Јован Јоца Вујић; Борка Вучић), спортисти (Тодор Веселиновић, Велибор Васовић), штампар Божидар Вуковић и син му Вићенцо; етносоциолог Сретен Вукосављевић итд. Множина биографских података о великом броју личности довољно говори колико *Српска енциклопедија* садржи свеобухватан и широкопостављен концепт.

Читањем до сада објављених књига *Српске енциклопедије* (а то су слова А, Б и В) читалац се може свестрано образовати и може стећи поуздана и објективна сазнања о српском народу. А таква сазнања су, неоспорно, први предуслов за стицање поуздане

и чврсте националне самосвести која се неће пред првим налетом ветра, као мехур од сапунице, претворити у чисту празнину и ништавило.

О националној енциклопедији, отуда, треба сви да бринемо: не само установе које овај пројекат изводе; не само српска научна заједница која обезбеђује врхунски научни ниво ове публикације, него и српска друштвена и политичка заједница која мора бити свесна колико је реч о осетљивом и суштински важном подухвату без којег нема озбиљне и зреле нације. Енциклопедистички полови могу да се изводе само стрпљивом, мрављом упорношћу, у миру и тишини, без превелике нервозе која би могла да поремети радну концентрацију. Уколико желимо да, највише на темељу Матичиних енциклопедистичких постигнућа, и убудуће развијемо српску енциклопедистику, онда би ваљало да на већ постављеним основама обезбедимо нужне услове за даљи рад. Само у саборном духу научне, друштвене и државне заједнице овакви велики подухвати могу да се реализују. И само у потпуној међусобној усаглашености и хармоничности можемо као национална заједница постати истински респектабилан чинилац на Балкану, Европи и свету.

Зато хвала председнику Републике Србије господину Томиславу Николићу што је својом речи подршке показао колико високо цени важност и одговорност послова на којима радимо! Хвала Влади Републике Србије, а нарочито Министарству просвете, науке и технолошког развоја што су (уз само један изузетак – 2009. године, када је министарство водио један недовољно одговоран човек), хвала, дакле, Влади и Министарству што су стајали уз овај пројекат националне енциклопедије и омогућили да се у раду напредује, полако али сигурно. Успешност у изради *Српске енциклопедије* одличан је показатељ како умемо сложано и синхронизовано да делујемо и да таквим деловањем непрестано остварујемо нове, преко потребне резултате. Отуда редовно излагање енциклопедије јесте знак тријумфа не само српске научне него и шире друштвене и политичке заједнице.

Матица српска је дугим радом постала природни, спонтани енциклопедијско-лексикографски центар српске културе. Ту су настајали најважнији српски прилози у овој области, па у томе треба потражити најважније разлоге да се овакви подухвати управо у Матици, а у пуном договору са Српском академијом наука и уметности, планирају и изводе и у будућности. Етика одговорности налаже нам, стога, да о овим установама, о Матици и САНУ, као и о српској енциклопедистици, бринемо са пуном

посвећеношћу. Чинећи то, ми бринемо о српском народу, о његовој култури, науци и уметности, а тиме утврђујемо најозбиљније разлоге достојанственог опстанка нашег народа у европској и светској заједници. У тој заједници српски народ би увек требало да партиципира са властитом личношћу по којој може бити препознат и на темељу које и његови стваралачки доприноси могу бити видљивији. *Српска енциклопедија* је таква једна лична карта српског народа.*

* Реч на представљању другог тома *Српске енциклопедије* у Матици српској 14. фебруара и Српској академији наука и уметности 25. марта 2014. године.